

Hevchuk N., Zhyliak N. The program for the development of foreign students readiness of socio-economic specialties for the volunteer activities in Ukraine

It was analyzed that the innovative form of student's life organization in the institution of higher education and preparation of the students for the future professional activity is a volunteering. It was justified that a volunteer can be a person, who voluntarily, without pursuing selfish goals, engages in activities for the benefit of society, without receiving any monetary reward for it. It is noted that volunteering – is a work, aimed at voluntarily providing assistance to those who need. Volunteering is a socio-pedagogical phenomenon, as it is considered as a system of mutual relationships between people, voluntary provision of social, pedagogical and psychological assistance to the affected population groups of Ukraine. It was determined, that the range of personal qualities of students is very large and wide: everyone has own character, individual psychological peculiarities, own live experience, which enriches, during educational activity the institution of higher education. It had been proved that the involving of the student into the volunteering activity helps to improve oneself, to find one's professional purpose. Main motive of future specialists' participation in volunteering activity is a realization of personal professional ambitions and opportunities of the student. It was created the program for the development of foreign students' readiness of socio-economic specialties for the volunteering activity in Ukraine.

In Ukraine, student volunteer groups operate at almost every higher education institution, centers of social services for families, children and youth, numerous public organizations, carrying out mainly social and pedagogical work in preventive, educational, rehabilitation, recreational, informational, security and protective and social and household directions. Students of various types of educational institutions perform volunteer work during internships. After its completion, many of them continue to work as volunteers in an organization whose profile is close to their future professional activity. During volunteer activities, future specialists develop professional and personal traits such as: empathy, tolerance, patience, pedagogical optimism, altruism, emotional openness. Involvement of students in the design of their education can, on the one hand, strengthen professional motivation, and on the other hand, be a model for building a life and professional strategy. That is why the involvement of students in volunteering is one of the important conditions for the development of professional competence of future specialists.

Key words: volunteer, volunteer activity, readiness for the volunteering activity, involving of foreign student, the program for the students, socio-economic specialties.

УДК 378:016:373

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.12>

Гнатівська К. С.

**ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗВО**

Стаття присвячена проблемі формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання в закладах вищої освіти. З'ясовано, що формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання у ЗВО є важливою соціальною категорією і виявляється у становленні прийняття іншої людини, орієнтації на емпатичне розуміння, на відкрите і довірче спілкування. Толерантність педагога визначається, як здатність зрозуміти і прийняти учня таким, який він є, визнати у ньому носія інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки. Визначено, що педагогічна толерантність є професійно важливою якістю педагога, що впливає на ефективність його праці, а також на стосунки з усіма суб'єктами освітнього процесу з погляду професійного становлення. Визначено, що процес формування толерантності майбутніх педагогів є складним і довготривалим, що забезпечує їхню готовність до гуманістичної взаємодії із суб'єктами педагогічного процесу. Формування толерантності в майбутніх педагогів у процесі навчання у закладах вищої освіти включає когнітивний, перцептивно-афективний і поведінковий компоненти. З'ясовано, що на формування толерантності впливає низка факторів: соціальне середовище, чинні в суспільстві стереотипи й уявлення, система виховання та взаємини між людьми, система цінностей, на які особистість орієнтована і таке інше. Зазначено, що формування толерантності має ґрунтуватися на таких прийомах, як: повідомлення теоретичних відомостей про сутність цього явища, дискусійні форми роботи, конструювання та аналіз життєвих і педагогічних ситуацій, аналіз матеріалів художньої літератури, кінофільмів та інших видів мистецтва, рольові ігри. Визначено основні чинники, які сприяють вихованню толерантності майбутніх педагогів у процесі навчання у закладі вищої освіти, представлено узагальнену програму формування толерантності у виші.

Ключові слова: толерантність, суспільство, процес, учитель, майбутній педагог, моральність, виховання, компоненти, чинники, заклад вищої освіти.

Процеси інтеграції та глобалізації, що відбуваються в сучасному світі, сприяють зростанню активної взаємодії різних культур та держав. Мобільність населення земної кулі перетворює багато країн у полікультурні спільноти, гармонійний розвиток яких можливий лише на принципах рівноправності, рівноцінності та толерантного ставлення одне до одного. Перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, поставили перед професійною школою проблему підготовки фахівців, здатних орієнтуватися в полікультурному світі, зрозуміти його цінності та сенси, взаємодіяти з представниками

інших спільнот. У зв'язку з цим культура толерантності сприймається як важлива складова частина професійної підготовки майбутнього фахівця, зокрема й педагога школи. Проте аналіз практики дає змогу виявити численні негативні явища. У студентів і навіть педагогів зі стажем не завжди сформовані толерантні взаємини.

Вивченню толерантності присвятили свої дослідження зарубіжні й вітчизняні науковці: І. Бех, О. Біда, Н. Бирко, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Л. Завірюха, Ю. Ірхіна, М. Клепар, О. Матієнко, А. Молчанова, Т. Потапчук, К. Роджерс, Р. Сойчук, О. Столяренко, Е. Фромм, Л. Хомич та інші.

Дослідниця А. Молчанова виділяє такі симптоми нетерпимості вчителя стосовно учня: амбітність, насто-роженість у спілкуванні, роздратування, підвищена чутливість, різкі емоційні вибухи (обурення, ненависть), дискримінуюча поведінка, тактика залякування, негативна вербалізація на адресу дітей, агресивність до особистості, не схожої на вчителя [3]. Усе це може призвести до серйозних наслідків: загострюються взаємини між учителем та учнем, відбувається відчуження школяра від навчального процесу, педагог втрачає контроль над дітьми. У свою чергу, майбутній учитель може розчаруватися в обраній професії та залишитися незадоволеним власною професійною діяльністю. Про важливість запровадження практики конструктивного і толерантного діалогу в соціумі, родині, освітньому середовищі зазначає Л. Ткаченко. Вона розглядає толерантність у межах риторичної проблематики, наголошує на необхідності діалогічної взаємодії вчителя й учня [5]. Сучасні умови розвитку суспільства висувають нові вимоги до педагога, що передбачають формування толерантності у процесі навчання в ЗВО.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури, можна резюмувати, що поняття «толерантність» немає однозначного визначення. З позицій діалогічного підходу толерантність розглядається як особливий спосіб взаємовідносин та міжособистісної взаємодії, спілкування з іншим, як міжособистісний діалог. Характеризуючи толерантність як соціальну категорію, дослідники відзначають, що це поняття розкривається через повагу і визнання рівності, відмову від домінування та насильства, визнання багатомірності та різноманіття людської культури, норм, вірувань, відмову від зведення цього різноманіття до одноманітності чи домінування якоїсь однієї точки зору [3, с. 57].

Отже, проблема толерантності активно розробляється в науці на сучасному етапі, однак залишається актуальною і сьогодні потреба вивчення досвіду формування толерантності у майбутніх педагогів під час навчання у ЗВО.

Мета статті полягає у визначенні основних чинників, що сприяють формуванню толерантності майбутніх педагогів у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання у ЗВО є важливою соціальною категорією і проявляється у сприйнятті інших людей, воно націлене на співпереживання й розуміння, на відкриті і довірливі спілкування. Толерантність у педагогічній діяльності визначається, як здатність зрозуміти, визнати, прийняти учня таким, який він є, поцінуючи в ньому носія інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки. Таким чином, педагогічна толерантність може бути розглянута як професійно важлива якість педагога, що впливає на ефективність його праці, а також на стосунки з усіма суб'єктами освітнього процесу. Вона є важливим показником професійного становлення фахівця.

На підставі експериментального дослідження, можемо стверджувати, що формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання у ЗВО включає когнітивний, перцептивно-афективний і поведінковий компоненти [2].

Когнітивний компонент працює на реалізацію інформаційної функції, яка сприяє фіксуванню у свідомості суб'єкта інформації про основні факти, поняття, що розкривають сутність толерантності, як якості особистості та смислової функції, що зумовлює усвідомлення та прийняття толерантності, як якості особистості. Зміст компонента представляє знання про цінність ненасильства, права людини, межі толерантності.

Перцептивно-афективний компонент виконує функцію розуміння, що реалізується у сприйнятті та у взаємному розумінні суб'єктом намірів, установок, переживань, станів іншого суб'єкта, та емотивну функцію, яка визначає емоційне сприйняття суб'єкта, а також зміну за його допомогою власних переживань і станів. Смісловим навантаженням компонента є емпатія, ідентифікація, децентрація, прийняття, емоційна стійкість.

Поведінковий компонент виконує регулятивну функцію, що реалізується через регуляцію суб'єктом власної дії на основі толерантності. До змісту компонента входять: оцінка ситуації, вибір та обґрунтування власної моделі дії, корекція власної дії, реалізація вибраної дії.

Процес формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання у ЗВО включає декілька етапів.

На першому етапі необхідно дати студентам знання про цінність ненасильства, права людини, межі толерантності. З цією метою доцільно використати бесіди, діалоги, аналіз конкретних ситуацій. Особливе значення має проведення дискусій, завдання яких у тому; щоб надати можливість отримати різноманітну інформацію від співрозмовників, перевірити та уточнити власні уявлення та погляди на обговорювану проблему, застосувати наявні знання у процесі спільного вирішення навчальних завдань. На цьому етапі триває процес уточнення очікувань студентів щодо формування педагогічної толерантності та здійснюється діагностика на основі Теста Р. Кеттелла (16 RF-опитувальник) [4, с. 409].

На другому етапі необхідно створити передумови для вироблення умінь розуміти іншу людину та контролювати власний емоційний стан. Вирішення цих завдань відбувається шляхом залучення студентів до ігрових вправ, бесід, перегляду відеосюжетів. Провідним засобом на цьому етапі будуть елементи соціально-психологічного тренінгу, що дозволяють зрозуміти основні особливості іншої людини.

На третьому етапі необхідно стимулювати майбутніх педагогів на самостійний пошук толерантних способів взаємодії та створення передумов для вироблення здатності до здійснення толерантних дій. У зв'язку з цим важливо використовувати соціально-психологічний тренінг, дискусії, аналіз конкретних ситуацій. Домінуючим засобом є рольова гра, що сприяє не тільки усвідомленню, а й практичному відпрацюванню та закріпленню форм поведінки на основі толерантності. Ефективним методом формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання у ЗВО є соціально-психологічний тренінг. При цьому розвиток толерантності має бути заснований на цілісному підході та розглядатися як рух від випадково-ситуативного прояву толерантності, через визнання можливих толерантних відносин, до доброзичливих відносин у малій групі, від них – до становлення толерантності, яка виходить за межі тренінгової групи, готовність особи до самовдосконалення.

Загальновідомо, що професійне становлення особистості – це найважливіша мета будь-якого закладу освіти. У процесі здобуття освіти відбувається становлення, збагачення і вдосконалення суб'єктивно-особистісного й духовного світу молодої людини. Таке становлення є результатом цілеспрямованих впливів на знання, позицію, поведінку (як необхідної умови професійного становлення і розвитку особистості, як суб'єкта цього складного процесу). Сьогодні задовольнити суспільство може лише такий фахівець, який здатний упроваджувати не лише інформаційну культуру, але й організовувати діяльність, яка б спиралася на такі соціальні цінності, як рівність, справедливість, повага, толерантність, злагода, порядок. Серед зазначеного вище, вагоме місце, безперечно посідає толерантність. Толерантність проглядається у тенденції ставлення до людей у цілому, тенденції, що зумовлена життєвим досвідом, установками, властивостями характеру, моральними принципами, станом психічного здоров'я людини. Вона полягає в терпимості до інших людей, їх індивідуальності, способу життя, думок. Починаючи з перших днів навчання у закладах вищої освіти, засвоюючи навчальні дисципліни, розвиваючись як особистість, студент потрапляє в складні навчально-пізнавальні ситуації, коли висловлюються різноманітні оцінні судження. Він бере участь у дискусіях, при цьому нерідко вимушений йти на компроміс, ураховувати інтереси оточуючих, погоджуватися з опонентом у тому випадку, коли він наводить незаперечні аргументи. Здобуваючи навички не тільки професійного, але й соціального спілкування, студент засвоює і закріплює ті норми та правила, які прийняті в певному професійному середовищі, тобто оволодіває основами культури толерантної поведінки.

Труднощі взаєморозуміння, які закономірно виникають у людей внаслідок будь-яких відмінностей, особливо під час дистанційної роботи або навчання у ситуації їхньої інтенсивної взаємодії, ведуть до зростання психологічної напруженості, культурної нетерпимості, агресії, які неможливо подолати без спеціальної педагогічної підготовки. Однією з головних цілей виховання толерантності є подолання дискомфорту, формування вміння позитивно реагувати на нове. Не підлягає сумніву, що інтолерантність має не лише соціальне, а й духовне коріння. Істотні причини агресивності людини – розмитість та спотвореність ціннісних орієнтирів, низький рівень культури, перекохані уявлення про себе та оточуючих. На думку низки вчених (Еріх Фромм, Леонард Берковіц), можна говорити про пасивну та активну інтолерантність. Пасивна інтолерантність характерна для внутрішнього стану людини: за відсутності навичок визнання інакшості можуть розвиватися різні види депресій, у яких людина відчувається незатишно. Активна інтолерантність передбачає різні форми діяльності, спрямованої боротьби з тим чи іншим явищем, що викликає неприйняття.

Важлива роль у профілактиці інтолерантності відводиться системі шкільної освіти, що створює умови для становлення толерантної свідомості учнів і накопичення ними досвіду толерантної поведінки. Заклад вищої освіти, як найважливіший соціальний інститут покликаний допомогти суспільству стати більш гуманним та толерантним. Це місце відкритого міжособистісного спілкування, тому психологічний клімат у ЗВО має сприяти особистісному зростанню всіх учасників освітнього процесу. У сучасній соціокультурній ситуації заклади вищої освіти мають стати місцем, де створюються сприятливі умови для міжетнічного спілкування, де всім учням прищеплюється повага до своєї культури та культур інших народів, оскільки саме в освітньому процесі створюються ситуації культурного, міжособистісного, міжнародного, формального та неформального спілкування.

Отже, для становлення толерантної особистості адекватним є включення її до колективної творчої діяльності та навчання соціально прийнятним способом пред'явлення своєї індивідуальності. Але таким способом і формам, які одночасно задовольняють і саму людину, і соціум.

Однією з основних умов формування толерантності є робота з емоціями студентів, систематична реалізація викладачем принципу трансформації когнітивного змісту інформації в емоційний. Як складники формування толерантності у майбутніх педагогів можемо визначити: позитивне ставлення до себе; готовність приймати відповідальність за свої вчинки; визнання людських відносин як значимої та самостійної цінності; сприйняття людей як активних суб'єктів, які мають почуття емоції та бажання; розрізнення та роздільна оцінка особистості і поведінки; комплексне сприйняття ситуації взаємодії; рефлексія дій та поточних психологічних станів; творчість, гнучкість та оригінальність мислення; комунікативна компетентність.

Основними показниками сформованості толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання в ЗВО є: просоціальна спрямованість; успішна соціальна адаптація; здатність до активної творчої взаємодії із середовищем.

Програма формування толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання в ЗВО передбачає реалізацію наступних умов:

- усвідомлення особистістю проблеми толерантності, прагнення самопізнання та самозміни;
- оцінка себе як толерантної особистості, можливість самозміни, формування прийняття індивідуальності іншої людини;
- відпрацювання розуміння меж толерантності, формування взаєморозуміння та ефективної взаємодії;
- оцінка досягнутих результатів під час тренінгу;
- використання активних методів навчання.

Заняття повинні мати дискусійний характер взаємодії між учасниками. Викладач може активно використовувати такі методи організації діяльності як діалог, мозковий штурм, рольові ігри, ділові ігри, тренінгові вправи тощо. У ході дискусії з'являється можливість продукувати та обговорювати етичні ідеї, прояснити поняття, висувати гіпотези, оцінювати можливі наслідки з них. Цінність такої роботи полягає в тому, що вона розвиває навички дослідження, міркування та освіти понять. Незалежно від проблемного змісту обговорення подібні навички сприяють розвитку умінь вести спрямовану та результативну дискусію, та критичний діалог, який є невід'ємним атрибутом толерантності, виступаючи одним із її проявів у дії. Під час проведення цих занять дуже важливою є роль викладача. Він постає не тільки як арбітр, а й як рівноправний член дискусії, що пропонує теми для розгляду, робить висновок і спонукає до цього інших учасників, стежить за тим, щоб жоден з аспектів проблеми не був втраченим. Однак забороненим прийомом для ведучого є метод повчання. Більше того, він упродовж дискусії повинен підкреслювати складність і неоднозначність вирішення теми, що обговорюється, а також те, що в нього самого немає готової відповіді на запитання. У ході цілеспрямованого формування толерантності необхідно дотримуватися балансу між розвитком практичних навичок толерантної поведінки з одного боку, і накопиченням інформації з іншого.

В основі програми, спрямованої на формування толерантності у майбутніх педагогів, закладено кілька основоположних принципів: фізична та психологічна комфортність; акцент на позитивні емоції студентів, позитивну Я-концепцію; опора на досвід життя; діалогічне спілкування. Формування толерантності має ґрунтуватися на таких прийомах, як повідомлення теоретичних відомостей про сутність даного явища, дискусійні форми роботи, конструювання та аналіз життєвих та педагогічних ситуацій, аналіз матеріалів художньої літератури, кінофільмів та інших видів мистецтва, рольові ігри. Якщо перші з означених прийомів більшою мірою спрямовані на повідомлення студентам знань про предмет, то останні сприяють розвитку практичних умінь толерантного ставлення та взаємодії. Як основні критерії сформованості толерантності у майбутніх педагогів у процесі навчання і ЗВО необхідно виділити: вміння контролювати себе; подолання егоцентризму; співпереживання та співчуття; визнання за «іншим» права на відмінність; усвідомлення неправомірності примусового впливу; критичність у виборі поведінки; втілення в реальній діяльності образних альтернатив поведінки.

Отже, формування толерантності безпосередньо залежить від особистості майбутніх педагогів, рівня демократичності та поваги між суб'єктами педагогічної діяльності, цінностей, які визначають взаємини. Майбутні педагоги повинні розуміти, що учні сприйматимуть їх як зразок для наслідування, тому вони мають уміти розуміти й приймати відмінності, мотиви вчинків і цінності іншої людини, що безпосередньо пов'язані з умінням спілкуватися, будувати відносини не тільки з рідними, близькими, а й із несхожими та незрозумілими людьми. Дуже важливо максимально наблизити освітній процес до реальних умов майбутньої професійної діяльності студента. У процесі викладання різних дисциплін необхідно створювати педагогічні умови для розвитку професійно значущих рис особистості студента, що зумовили б формування толерантності. Мається на увазі залучення студентів у проблемні ситуації, які вимагають прийняття продуктивних рішень, формування установки на сприйняття іншої людини як рівноправного партнера у спілкуванні, позитивного ставлення та поваги до нього, бажання зрозуміти і прийняти його точку зору, що, безперечно, знімає напругу й конфліктність. Сучасний стан розвитку суспільства вимагає фахівця не лише з певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, навичками та техніками, а й системою демократичних цінностей. Серед яких вагоме місце посідає толерантність. Варто прагнути, щоб усюди – у сім'ї, навчальній аудиторії, там, де йде обмін ідеями, думками, де відбувається навчання і спілкування, – толерантність стала нормою поведінки та взаємоповаги.

Використана література:

1. Атрощенко Т. О. Теорія і практика формування міжетнічної толерантності майбутніх вчителів початкової школи: методичні рекомендації до вивчення спецкурсу для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево : МДУ, 2017. 24 с.
2. Гнатовська К. С. Формування толерантності майбутніх учителів початкових класів на засадах культурологічного підходу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2021. 245 с.
3. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

4. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник [Текст] / [уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище]. Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
5. Ткаченко Л. П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до діалогічної взаємодії в навчально-виховному процесі. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків : «Смугаста типографія», 2016. Вип. 52. С. 210–219.

References:

1. Atroshchenko T.O. (2017) Teoriya i praktyka formuvannya mizhetnichnoyi tolerantnosti maybutnikh vchyteliv pochatkovoyi shkoly: metodychni rekomendatsiyi do vyvchennya spetskursu dlya studentiv spetsial'nosti 013 «Pochatkova osvita» osvith'oho stupenyu mahistr [Theory and practice of formation of interethnic tolerance of future primary school teachers: methodical recommendations for studying a special course for students of specialty 013 "Primary education" with a master's degree]. Mukachevo: MDU. 24 s. [in Ukrainian]
2. Hnatovska K.S. (2021) Formuvannya tolerantnosti maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv na zasadakh kul'turolohichnoho pidkhotu : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody. [Formation of tolerance in future elementary school teachers on the basis of the culturological approach : dissertation. ... candidate ped. sciences: 13.00.04 / H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University]. Kharkiv, 2021. 245 s. [in Ukrainian]
3. Molchanova A.O. (2013) Tolerantnist' yak tsinnisna osnova profesiynoyi diyal'nosti pedahoha: posibnyk [Tolerance as a value basis of a teacher's professional activity: a manual]. Kyiv: Instytut pedahohichnoyi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. 188 s. [in Ukrainian]
4. Psykholohu dlya roboty (2012). Diahnostychni metodyky : zbirnyk [Tekst] / [uklad.: M.V. Lemak, V.YU. Petryshche]. Vyd. 2-he, vypravl. [Psychologist for work. Diagnostic methods: collection [Text] / [compiled by: M.V. Lemak, V.Yu. Petryshche]. View. 2nd, corrected]. Uzhhorod : Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi. 616 s. [in Ukrainian]
5. Tkachenko L. P. (2016) Pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do dialohichnoyi vzayemodiyi v navchal'no-vykhovnomu protsesi. Pedahohika ta psykholohiya. [Preparation of future primary school teachers for dialogic interaction in the educational process. Pedagogy and psychology]: coll. of science works H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Kharkiv : «Smuhasta typohrafiya». Vol. 52. P. 210–219. [in Ukrainian]

Hnatovska K. Formation of tolerance in future teachers in the process of learning in high schools

The article is devoted to the problem of tolerance formation in future teachers in the process of training in higher education institutions. It has been found that the formation of tolerance in future teachers in the process of training in higher education institutions is an important social category and is manifested in the formation of acceptance of another person, orientation to empathic understanding, open and trusting communication. The teacher's tolerance is defined as the ability to understand and accept the student as he is, to recognize him as a bearer of other values, logic of thinking, forms of behavior. It was determined that pedagogical tolerance is a professionally important quality of a teacher, which affects the effectiveness of his work, as well as relations with all subjects of the educational process from the point of view of professional development. It was determined that the process of forming the tolerance of future teachers is complex and long-term, which ensures their readiness for humanistic interaction with the subjects of the pedagogical process. The formation of tolerance in future teachers in the process of learning in institutions of higher education includes cognitive, perceptual-affective and behavioral components. It has been found that a number of factors influence the formation of tolerance: the social environment, stereotypes and ideas in society, the system of upbringing and relationships between people, the system of values on which a person is oriented, and so on. It is noted that the formation of tolerance should be based on such methods as: reporting theoretical information about the essence of this phenomenon, debating forms of work, construction and analysis of life and pedagogical situations, analysis of literary materials, films and other types of art, role-playing games. The main factors that contribute to the education of tolerance of future teachers in the process of studying at a higher education institution are identified, and a generalized program for the formation of tolerance in higher education is presented.

Key words: tolerance, society, process, teacher, future teacher, morality, education, components, factors, institution of higher education.